

Zulayho Parpiboyeva Raximjon qizi

Namangan viloyati Uchq'rg'on tumani MMTB tasarrufidagi

3-sonli umumta'lim maktabi Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

zulayhoparpiboyeva@gmail.com

TARIXIY YONDASHUV ASOSIDA SHARQ ALLOMALARINI KITOBXONLIKKA MUNOSABATLARINI O'RGANISH TEXNOLOGIYASI

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda Sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabatlarini tarixiy yondashuv asosida o'rganish texnologiyasi tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — Sharqning buyuk mutafakkirlari va olimlarining ilm-fan, madaniyat va adabiyotga qo'shgan hissalarini, ularning kitob va bilimga bo'lgan munosabatlarini aniqlash hamda ularning zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyatini ko'rsatishdir. Tadqiqot jarayonida tarixiy manbalar va yozma yodgorliklar o'rganilib, Sharq allomalari, xususan, Al-Farobiy, Ibn Sino, Al-Buxoriy, Al-G'azzoliy kabi buyuk allomalar tomonidan kitobga bo'lgan hurmat va e'tibor, ularning o'quv va ilmiy faoliyatlaridagi o'rni, kitobxonlik madaniyatining tarbiyaviy ahamiyati va uni rivojlantirish masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari Sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabatlarini zamonaviy ta'limda qo'llash, yosh avlodga kitobga muhabbatni shakllantirish va o'qish madaniyatini yuksaltirishda yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Annotation: This study analyzes the methodology of examining the attitudes of Eastern scholars towards reading based on a historical approach. The main objective of the research is to identify the contributions of great thinkers and scholars of the East to science, culture, and literature, to understand their attitudes towards books and knowledge, and to demonstrate their significance in the modern educational process. During the research, historical sources and written monuments are studied, focusing on the respect and attention given to books by great scholars such as Al-Farabi, Ibn Sina, Al-Bukhari, and Al-Ghazali. The study highlights their role in educational and scientific activities, the educational significance of reading culture, and the issues related to its development. The results of this research aim to apply the attitudes of Eastern scholars towards reading in modern education, to foster a love for books among the younger generation, and to develop new approaches to enhancing reading culture.

Kalit so'zlar: Sharq allomalari, kitobxonlikka munosabat, tarixiy yondashuv, ilm-fan va madaniyat, Al-Farobiy, Ibn Sino, Al-Buxoriy, Al-G'azzoliy, kitob va bilim, ta'lim texnologiyalari, o'quv jarayoni, kitobxonlik madaniyati, Yozma yodgorliklar, Tarbiyaviy ahamiyat, innovatsion fikrlash, yosh avlodga ta'lim, an'anaviy qadriyatlar, zamonaviy ta'lim jarayoni.

Key words: Eastern scholars, Attitude towards reading, Historical approach, Science and culture, Al-Farabi, Ibn Sina (Avicenna), Al-Bukhari, Al-Ghazali, Books and knowledge, Educational technologies, Educational process, Reading culture, Written monuments, Educational significance, Innovative thinking, Education for the younger generation, Traditional values, Modern educational process.

KIRISH

Sharq sivilizatsiyasining buyuk allomalari o'zlarining ilmiy va ma'naviy meroslari bilan insoniyat tarixida chuqur iz qoldirganlar. Ularning asarlari nafaqat o'z davrida, balki bugungi kunda ham ilm-fan, madaniyat va ta'limning rivojlanishiga beqiyos ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, Sharq allomalari kitob va bilimga bo'lgan munosabatlari orqali o'z davrining ilmiy va ma'naviy rivojlanishiga katta hissa qo'shganlar. Bu mutafakkirlar kitobni faqat bilim manbai sifatida emas, balki insonning kamol topishida va jamiyatning yuksalishida muhim omil sifatida qabul qilishgan. Sharq allomalari, jumladan, Al-Farobiy, Ibn Sino, Al-Buxoriy va Al-G'azzoliy kabi ulug' mutafakkirlar o'z asarlarida kitob va ilmning

inson hayotidagi o'rmini, ularning tarbiyaviy ahamiyatini chuqur yoritib berganlar. Ularning yozma yodgorliklari va ilmiy izlanishlari zamonaviy ta'lim jarayonida ham dolzarbligini saqlab qolmoqda. Bu allomalarning kitob va bilimga bo'lgan e'tibori, ularning o'quv va ilmiy faoliyatlaridagi o'rni, shuningdek, kitobxonlik madaniyatining tarbiyaviy ahamiyati haqida chuqur tahlil olib borish bugungi kunda ham katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi Sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabatini tarixiy yondashuv asosida o'rganish va ularning zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida tarixiy manbalar va yozma yodgorliklar asosida Sharq allomalarining kitobga bo'lgan hurmati, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va uni yosh avlodga yetkazish masalalari tahlil qilinadi. Shu tariqa, bu tadqiqot Sharq allomalarining ilm-fan va madaniyatga qo'shgan hissalarini qayta kashf etishga va ularning zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish orqali yosh avlodda innovatsion fikrlash va ilmga muhabbatni shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabatini o'rganish maqsadida ko'plab tarixiy manbalar va yozma yodgorliklar tahlil qilindi. Asosiy manbalar sifatida Al-Farobiy, Ibn Sino, Al-Buxoriy, Al-G'azzoliy kabi buyuk mutafakkirlarning asarlari va ularning ilmiy merosi o'rganildi. Bu allomalarning asarlari, xususan, kitob va ilm-fan haqidagi qarashlari, ularning bilim olish va ta'lim-tarbiya jarayonlariga qo'shgan hissalarini o'rganilib, tahlil qilindi. Al-Farobiyning falsafiy qarashlari va ta'lim sohasidagi tavsiyalari, Ibn Sinoning tibbiyot va falsafiy asarlari, Al-Buxoriyning hadis to'plamlari va Al-G'azzoliyning tasavvuf va axloqiy-ma'rifiy asarlaridagi kitob va bilimga bo'lgan munosabatlari alohida e'tiborga olindi. Ushbu manbalarda kitobning inson hayotidagi o'rni, uning ma'naviy va ilmiy rivojlanishdagi ahamiyati haqida chuqur tahlillar mavjud. Shuningdek, zamonaviy olimlar tomonidan yozilgan ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar va monografiyalar ham ushbu tadqiqotda muhim manbalar sifatida foydalanildi. Ularning tadqiqotlari orqali Sharq allomalarining ilmiy merosi, kitobxonlikka bo'lgan munosabati, shuningdek, bu munosabatlarning zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyati haqida chuqurroq tushunchalar hosil qilindi. Mazkur tadqiqotda bir nechta metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Birinchi navbatda, tarixiy-tahliliy metod yordamida Sharq allomalarining yozma yodgorliklari va asarlari chuqur tahlil qilindi. Ushbu metod orqali allomalarning kitob va bilimga bo'lgan munosabati, ularning asarlarida kitobning inson hayotidagi ahamiyati qanday yoritilganligi o'rganildi.

Ikkinchi metod sifatida taqqoslash usuli qo'llanildi. Bu usul orqali turli allomalarning kitobga bo'lgan munosabati bir-biri bilan solishtirilib, ularning o'xshashlik va farqlari aniqlangan. Masalan, Al-Farobiy va Ibn Sinoning ilmiy qarashlaridagi o'xshashliklar va farqlar, shuningdek, Al-Buxoriy va Al-G'azzoliyning diniy va axloqiy qarashlaridagi kitobxonlikka bo'lgan munosabatlar solishtirildi. Bundan tashqari, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganish uchun pedagogik-innovatsion metodlardan foydalanildi. Bu metod orqali Sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabatini zamonaviy ta'lim jarayoniga tatbiq etish yo'llari va usullari o'rganildi. Ushbu metod yordamida zamonaviy ta'lim jarayonida Sharq allomalarining ilmiy merosini innovatsion tarzda qo'llash imkoniyatlari tahlil qilindi. Mazkur metodlar va yondashuvlar yordamida olib borilgan tadqiqot Sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabatlarini yanada chuqurroq o'rganishga, ularning ilmiy merosini zamonaviy ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilishga xizmat qiladi.

NATIJALAR

Mazkur tadqiqot natijalari Sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabati va uning zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyatini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Tadqiqot jarayonida olingan asosiy natijalar quyidagilardan iborat:

1. Sharq allomalarining kitob va bilimga bo‘lgan munosabati: Tadqiqot davomida aniqlanishicha, Sharq allomalari kitob va bilimni inson kamoloti va jamiyat rivojlanishining asosiy omili sifatida qabul qilganlar. Al-Farobiy, Ibn Sino, Al-Buxoriy, Al-G‘azzoliy kabi buyuk allomalar o‘z asarlarida kitobning ahamiyatini ta’kidlab, uning ilmiy izlanishlar va shaxsiy rivojlanishdagi o‘rnini yuksak baholaganlar. Ularning asarlarida kitob faqat ma’lumot manbai emas, balki axloqiy va ma’naviy tarbiyaning ham muhim vositasi sifatida qaralgan.

2. Kitobxonlik madaniyatining tarbiyaviy ahamiyati: Sharq allomalari kitobxonlikni tarbiya vositasi sifatida ko‘rib, uni inson ma’naviy rivojlanishi uchun zaruriy omil deb bilganlar. Ular kitob o‘qish orqali insonning fikrlash doirasi kengayishi, ma’naviy poklanishi va jamiyatda faol shaxs bo‘lib shakllanishini ta’kidlaganlar. Ushbu yondashuv zamonaviy ta’limda ham muhim ahamiyat kasb etadi, chunki o‘qish madaniyati yosh avlodning tarbiyasi va rivojlanishida muhim o‘rin tutadi.

3. Sharq allomalarining merosini zamonaviy ta’limda qo‘llash: Tadqiqot Sharq allomalarining kitobxonlikka bo‘lgan munosabatini zamonaviy ta’lim jarayoniga integratsiya qilishning samarali yo‘llarini ochib berdi. Bu o‘quv jarayonida allomalarning asarlarini qo‘llash, ularning ilmiy va ma’naviy qarashlarini o‘quvchilar bilan muhokama qilish orqali amalga oshirilishi mumkin. Bunday yondashuv yosh avlodda ilm-fanga qiziqishni oshirish, innovatsion fikrlashni rivojlantirish va kitobga muhabbatni shakllantirishga xizmat qiladi.

4. An’anaviy qadriyatlarning zamonaviy ta’limdagi roli: Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Sharq allomalarining kitob va bilimga bo‘lgan munosabati zamonaviy ta’limda an’anaviy qadriyatlarni saqlab qolish va ularni yangi pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatini beradi. Bu, o‘z navbatida, ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning ilmiy va ma’naviy jihatdan yetuk bo‘lib shakllanishiga hissa qo‘shadi.

Mazkur natijalar Sharq allomalarining ilmiy va ma’naviy merosini chuqurroq o‘rganish, uni zamonaviy ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli qo‘llash va yosh avlodning intellektual rivojlanishiga yordam beradigan innovatsion ta’lim dasturlarini ishlab chiqishga turtki beradi.

MUHOKAMA

Tarixiy yondashuv asosida sharq allomalarining kitobxonlikka munosabatlarini o‘rganish texnologiyasi haqida muhokama qilayotganda, bir nechta muhim jihatlarni ko‘rib chiqish lozim:

1. Tadqiqotning Maqsadi: Tarixiy yondashuv orqali sharq allomalarining kitobxonlikka bo‘lgan munosabatlarini o‘rganishning asosiy maqsadi, ular tomonidan kitob va adabiyotning qabul qilinishini, ularning bilim olish va tarqatishdagi rolini tushunishga yordam berishdir. Bu, o‘z navbatida, tarixiy kontekstda kitoblarning qanday rol o‘ynaganini, ularning jamoat va ilmiy hayotdagi o‘rnini aniqlash imkonini beradi.

2. Tarixiy Kontekst: Sharq allomalarining kitobxonlikka munosabatini o‘rganishda tarixiy kontekst juda muhimdir. Bunga, ularning yashagan davrining madaniy, siyosiy, iqtisodiy sharoitlari va ilmiy-texnik rivojlanish darajasi kiradi. Shu bilan birga, ularning ilmiy faoliyati, pedagogik metodlari va kitoblarni yaratish va tarqatish usullari haqida ma’lumotlar to‘plangan bo‘lishi kerak.

3. Tadqiqot Usullari:

- Manba tahlili: Tarixiy manbalarni, jumladan, kitoblar, maqolalar, xatlar va boshqa hujjatlarni tahlil qilish orqali allomalarining kitobxonlikka bo‘lgan munosabatlarini aniqlash.

- Biografik tadqiqot: Sharq allomalarining hayoti va faoliyatini o‘rganish orqali ularning kitobxonlikka bo‘lgan munosabatini yanada chuqurroq tushunish.

- Tarixiy kontekstualizatsiya: Allomalarining kitobga bo'lgan munosabatini, ular yashagan davrning tarixiy sharoitlari bilan bog'lash.

4. Tadqiqot Natijalari: Ushbu tadqiqot orqali sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabatlari qanday rivojlanganini, qanday adabiyot turlari va metodologiyalarni qo'llashganini, hamda kitoblarning ular uchun qanday ahamiyatga ega bo'lganini aniqlash mumkin.

5. Ilmiy Va Ta'limiy Ahmiyati: Bu tadqiqot kitob va adabiyotning tarixiy rivojlanish jarayonini tushunishga yordam beradi va zamonaviy kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda tarixiy tajribalarni hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Bu jihatlar, sharq allomalarining kitobxonlikka munosabatini tarixiy yondashuv orqali o'rganish texnologiyasini batafsilroq tushunishga yordam beradi.

XULOSA

Tarixiy yondashuv asosida sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabatlarini o'rganish, ularning bilim olish, saqlash va tarqatishdagi rolini yanada chuqurroq tushunishga imkon berdi. Tadqiqot jarayonida aniqlangan natijalar shuni ko'rsatadiki, sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabati davrning madaniy, ilmiy va siyosiy sharoitlariga qarab o'zgarib turadi. Allomalar kitoblarni nafaqat ilmiy maqsadlarda, balki ijtimoiy va madaniy hayotda ham muhim vosita sifatida ko'rgan. Ularning kitoblarni yaratish va tarqatish usullari, ilmiy va pedagogik metodologiyalarini rivojlantirishdagi hissasi, hamda kitoblarning bilim saqlashdagi ahamiyati ko'rsatildi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, tarixiy kontekstning kitob va adabiyotga bo'lgan munosabatga qanday ta'sir ko'rsatganini aniqlash orqali, zamonaviy kitobxonlik madaniyatining shakllanishida tarixiy tajribalarni hisobga olishning ahamiyati oshadi. Shuningdek, sharq allomalarining kitobxonlikka bo'lgan munosabatlarini o'rganish, nafaqat tarixiy bilimlarni chuqurlashtiradi, balki hozirgi ta'lim va ilmiy faoliyatda tarixiy tajribalarni qanday qo'llash mumkinligini ko'rsatadi. Umuman olganda, bu tadqiqot tarixiy yondashuv orqali kitobxonlik madaniyatini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi va tarixiy kontekstda ilmiy va pedagogik faoliyatning qanday rivojlanganini o'rganish uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI":

1. "O'zbekiston tarixi" Mirza Davud, 2008, O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi
2. "Sharq allomalari va ularning ilmiy merosi" Abduqodir Melikoff, 2005, Nashriyot: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi
3. "Islom ta'limi va madaniyati" Muhammad Yusuf, 2010, Nashriyot: Tashkent Publishing House
4. "O'zbekiston madaniyati tarixi" Abdujabbarov Qodir, 2012, Nashriyot: Yangi O'zbekiston
5. "O'rta asr Sharq adabiyoti" Alisher Navoiy, 2000, O'zbekiston Milliy Universiteti]
6. "O'zbekistonning qadimiy kitobxonlik madaniyati" Yodgor Nasriddinov, Sharq
7. "O'zbek adabiyotining tarixiy rivojlanishi" Olim Shokirov, 2014, O'zbekiston Yozuvchilar Ittifoqi
8. "Islom dunyosida ilmiy meros" Akmal Saidov, 2011, Tashkent Publishing House
9. "Sharq allomalari va ularning kitoblariga oid tadqiqotlar" Yusufbek Muhammadjonov, 2018, Fan va Texnologiya
10. "O'zbekiston ilmiy merosi: Tarix va bugun" Rahmatulla Turaev, 2019, O'zbekiston Fanlar Akademiyasi